

Бекітемін:
Педагогикалық кеңеспен

ЖШС «Орынқыз Ана» балабақшасының
Менгерушісі Барлыбаева Қ

Вариатив
«Ертегілер елінде»
(балалардың қызығушылығына
арналған оқу қызметі)

Тәрбиешілері: Болғанбаева С
Алдиярова Г

2021-2022 ж

«Ертегілер әлемінде» деген бағдарлама 4-5 жастағы балаларға арналған. Күннің екінші жартысында өткізілетін вариативтік компонент. Театр ойындары арқылы көрсетілетін әр-түрлі іс-әрекеттер, қимыл-қозғалыстар балалардың бойында достық, адалдық, батылдық, жанашырлық қасиеттерін тәрбиелеуге жағдай жасайды және әлемді тек ақылмен ғана емес, жүрекпен де тани білуге үйретеді. Әр түрлі ертегілер балалардың қызығушылықтарын арттырады және олардың тілдерін дамытады.

Мектепке дейінгі жасөспірім баланы тәрбиелеу мен дамыту ісіне байланысты мақсаттарды шешуде театр ерекше рөл атқарады. Балаларға театр, әртістік өнер, сахналау, қойылым, сахна туралы түсінік беріп қызығушылығын оятамыз. Көріністерді өзара сөйлесу дағдыларын дамыта отырып, бүлдіршіндердің тілді меңгеруіне деген сүйіспеншілікті арттырамыз. Театр әр балаға қуаныш, ұмтылмас әсер сыйлайды, оның көркемдік талғамын, еліктеуі мен қиялын дамытады. Әдетте адамның жеке басының қасиеттері бес жасқа дейін қалыптасады екен. Сондықтанда да баланың жан – жақты қалыптасуы үшін мектеп жасына дейінгі бүлдіршіндердің бойына жақсы, жағымды қасиеттері сіңіре білу керек. Бала әр нәрсеге құмар, қызыққыш, ол өзінің айналасында болып жатқан өзгерісті, тамаша құбылыстарды сезінуге тырысады. Оның жан-жақты дамып, жеке тұлға болып тәрбиеленуіне, тілінің дамуын театрландырылған ойындар арқылы жетілдіруге болады. Ал, театрландырылған ойындарды балалар қызықтап ой-найды. Театрландырылған ойындар ойын-қойылымдары болып саналады, бұл жерде балаларға арналған көркемдік шығармаларды сахналық қойылымдарға айналдырып, оларды кейіпкер ретінде қатыстырудың маңызы зор. Баланы сахнада кейіпкер ретінде ойната отырып, оның жеке тұлғасын жан-жақты дамыту. Оның бойында әдебиетке, мәдениетке, өнерге деген құштарлықты ояту. Бүлдіршіндер сахнада шағын рөлдерде ойнау арқылы байланыстыра сөйлеуге, әдемі киініп, жинақы жүруге, үлкендермен және өзге де балалармен тіл табыса білуге үйренеді. Жетілген диалог балалардың өз пікірін жеткізе білуге жетелейді.

Мақсаты:

- Мектепке дейінгі жасындағы баланы театр түрлері арқылы шығармашылық және парасаттылық қабілеттерін жан-жақты дамыту.
- Балалардың сөздік қорларын байытып, жақсыдан үйреніп, жаманнан жиренуге тәрбиелеу.
- Театрлық іс – әрекетті, ертегілерді пайдалана отырып – ойын дамыту.

Міндеттері:

- Балалардың тілін, сөйлеу мәдениеті мен ой - өрісін, дүниетанымын дамыту.
- Балаларды адамгершілікке баулу, нақты сөйлеуге, салмақты ой айтуға баулу.

- Баланың қиялын есте сақтауын, шығармашылық қабілетін дамыту, ойдан әңгіме, ертегі шығарып айтуға дағдыландыру.
- Баланың әлеуметтік және эмоционалдық дамуына жағдай жасап, әр баланың жеке дара әртістік, шығармашылық қасиеттерін ескере отырып, өзін қоршаған ортаға, адамдарға, құрбыларына, өзіне деген қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру.

Р/с	Айы	Тақырыбы	Сағат саны	Ертегінің мақсаты:
1	Қыркүйек	1. «Шаруа мен аю»	1	1 Еңбекқор болуды жұмыстың соңына дейін жеткізу керек екенін
		2. «Түлкі мен қоян»	1	2Ертегінің мазмұны мен таныстыра отырып жағымды және жағымсыз кейіпкерлерді ажырата біледі.
2	Қазан	1. «Маша мен аю»	1	1Әрбір кейіпкерлердің рөлін ойнай алуы
		2. «Дәуіт пен қарлығаш»	1	2жақсы, жаман» сөздерінің мағынасын ажыратуды.
3	Қараша	1. «Үш қыз»	1	1Балалардың ойын қиялымен ұштастыра біледі
		2. «Жеті қарға»	1	2 Жақсы, жаман қасиеттерді ажыратуды

4	Желтоқсан	1. «Ұсқынсыз балапан» 2. «Мысық пен тышқан»	1 1	1Құстар туралы, жабайы құстар, үй құстары туралы біледі 2 Құстарға қамқорлық жасау керектігін біледі.
5	Қаңтар	1. «Бауырсақ» 2. «Шалқан»	1 1	1Ертегі әлеміне қызығушылық танытады 2, Адамға бәрі көмектесе алатынын біледі
6	Ақпан	1. «Үш аю» 2. «Үйшік»	1 1	1Балалар ертегінің мазмұнын түсіне отырып ертегіге деген қызығушылығы артады 2 Бір-біріне қамқор болуды
7	Наурыз	1. «Түлкі мен қояндар» 2. «Қоянның үйшігі»	1 1	1,Түлкінің құйрығын тауып ұзын сызықтарды косуды. 2Балалар мақтаншак қоян ертегісінен тындап, «Ұрлық түбі-қорлық» екенін түсінеді
8	Сәуір	1. «Қасқыр мен жеті лақ»	1	1Балалар кімге болса соған алданбауды үйренеді.

		2. «Алтын айдарлы әтеш»	1	2Үй жануарларына қамқорлық жасауды білді.
9	Мамыр	1. «Бір уыс макта»	1	1.Рөлге бөліп сомдау барысында балаларды ұжымдылыққа, қамқорлыққа тәрбиеленді
		2. « Шалқан»	1	Бірігіп жасаған жұмыстың пайдасы бар екенін біледі
	Барлығы		18	

ЕРТЕГІЛЕР

Шаруа мен аю

Шаруа шалқан екпекші болып, орманға келіп жер жыртып жүрсе, оған аю жолыға кетеді.

- Ей, шаруа, мен сені құртамын!- дейді аю.
- Мені құрта көрмеші, аюжан, онан да бірігіп шалқан егейік. Шыққан егіннің сабағын түгелдей сен ал, маған түбірін берсен де болады,- дейді шаруа.
- Жарайды, келістік. Бірақ осыдан алдап кететін болсаң, сені орманның маңына жолатпаймын,-деп ескертеді де, аю орманға кіріп жоқ болады.

Шалқан кереметтей ірі болып өседі. Күз түсе шаруа шалқанды қазуға барады. Мұны сезген аю орманнан шыға келіп:

- Кәне, шалқанды бөліске салайық, менің үлесімді бер,- дейді.

Шаруа қарсылық көрсетпей: «Мақұл, аюжан, бөлсек бөлейік, сабағын сен ал, маған түбірі де болады», -дейді. Сөйтіп шаруа жапырақ, сабақтарының бәрін аюға жинап беріп, өзі тиесілі шалқандарды арбаға тиеп, қалаға сатуға алып келе жатады. Осы кезде аю жолығып:

- Қайда кетіп барасың?- деп сұрайды шаруадан.
- Түбірлерімді сатайын деп қалаға кетіп барамын,- дейді ол.
- Кәне, түбірдің дәмін татып көрейінші,- дейді аю. Шаруа шалқан

ұсынады. Аю оны апыл-ғұпыл жеп алып:

- А-а! Сен мені алдап соққан екенсің! Түбірдің тәтті екенін айтпадың, енді отын аламын деп орманға жолаушы болма! Маңыма келсең, жарып тастаймын!- деп салады-ай кеп айқайды.

Келесі жылы шаруа дәл сол жерге бидай егеді. Бидай піскен кезде шаруа оғуға келсе, дер сәтін күткен аю оны тосып отыр екен.

- Ә-ә... енді алдауыңа көне қоймаспын, кәнеки, менің үлесімді бер,- дейді

аю.

- Дегенің-ақ болсын, аюжан, түбірін сен ал, маған сабағы да жетеді,

дейді шаруа. Сөйтіп олар бидайды түгел жинап болады. Шаруа түбірдің бәрін аюға беріп, өзі бидай сабақтарын арбаға тиеп алып, үйіне қайтады.

Аю ары әуреленіп, бері әуреленіп түбірден еш нәрсе шығара алмай, шаруаға қатты ыза болды.

Міне, содан бері шаруа мен аю араз болып кеткен екен деседі.

Түлкі мен қоян

Әуелі түлкінің құйрығы жоқ еді. Әрқашан қасқырменен тату тұрмаған себепті құйрығының жоқтығы жүрген ізін жасыра алмай, оған бек қатты залал келтірген. Соның үшін қасқыр әрдайым түлкінің артынан түсіп, аңдып жүріп, бір күні қасқыр барып оның ініне кірген. Әгәрдә түлкі іннің басқа жағындағы аузынан шығып кетпесе, өлтіріп тастар еді. Әлден соң түлкі ағаш ішіне кіріп кетіп, ағаштың түбінде тұрған қоянды көрді. Ол мезгілде қояндардың құйрығы ұзын болып, шапшаң жүргендеріне ыңғайсыз болып тұрушы еді. Сол жерде түлкі қоянды ұстап алып, өлтірмекші болып жатқанда, қоян сұрапты: «Мені өлтірме, саған құйрығымды сыйға берейін», — деп уағда қылады. Мұнысына түлкі көніп, екеуі сол жерде құйрықтарын айырбастайды. Сонан бері түлкінің құйрығы ұзын болып, қоянның құйрығы қысқа болып қалған екен.

Маша мен аю

Ерте, ерте, ертеде кемпір мен шал өмір сүріпті. Олардың Маша атты немересі болыпты. Бірде Маша құрбыларымен орманға жиналыпты. Атасы мен әжесі оған: — Құрбыларыңнан қалып қалма! — деп табыстады.

Бірақ Маша олардың айтқанын тыңдамады. Ол құрбыларынан алысқа ұзап кетіп, ақырында адасып қалды. Маша оларды шақырып айқайлай бастады. Құрбылары дауыс қатпады. Маша ымырт түскенше орманды кезіп жүрді. Кенет бір үйді көрді.

Машенька үйге кіріп: — Бұл үйде кім тұрады екен? — деп ойлады. Ал бұл үйде аю тұратын. Ойлағанынша болмады, үйге Аю кіріп келіп: — Менің үйіме рұқсатсыз неге кіресің? — деп гүр ете түсті.

Маша: — Мен адасып кеттім. Бүгін осында қонып, ертең үйіме қайтамын, — деді.

— Жок! Енді мен сені жібермеймін. Сен менің қолымда тұрасың. Пеш жағып, ботқа пісіріп, мені тамақтандырасың — деді. Маша біраз бұртиды, бірақ не шара?!

Ол аюдың үйінде тұра бастады. Аю күні ұзақ орманға кетеді, ал Маша үй жинап, дәмді бәліш пісіреді. Аюдың қуанышында шек жоқ. Біраз күн өтті. Маша Аюға:

— Атам мен әжемді көрмегелі көп болды. Мен бір қорап бәліш пісірейін, ал сен оларға апарып бер, — деп еді, ол келісе кетті. Маша бір қорап бәліш пісірді де:

— Жаңбыр жауып тұрған жоқ па? Есік алдына шығып қарашы, — деді.

Аю сыртқа шығып кеткенде Машенька қораптың ішіне кіріп алды. Аю қайтып оралғанда қораптың дайын тұрғанын көрді. Оны арқасына салып, деревняға тартты. Аю ұзақ жүрді, шаршады, ағаштың түбіріне отырып тынығып алғысы келді.

— Түбірге отырып, бәліш жейін, — деп ойлады.

Ал Машенька қорап ішінен:

— Түбірге отырушы болма, бәлішті жеме! Атам мен әжеме апар, — деді.

— Неткен қырағы еді. Бәрін көріп тұр, — деп, Аю қорапты көтеріп, ары қарай аяндады. Ауылға жетті, қыздың атасы мен әжесі тұратын үйді де тапты. Олардың есігін бар күшімен тоқпақтап:

— Түк - түк - түк! Есікті ашыңдар. Мен Машенькадан базарлық әкелдім, — деді.

Иттер бір нәрсені сезгендей оған тап берді. Басқа иттер де жан-жақтан үріп, жүгіре бастады. Аю қорқып кетті. Ол қорапты қақпа алдына тастай сала, алды-артына қарамай қаша жөнелді. Осы кезде үйден атай мен әжей шықты. Қорапты көрді.

— Мынау не қорап — деп әжесі таңғалды. Атасы қораптың аузын ашып қараса, онда Машенька отыр. Атасы мен әжесі Машенькамен осылайша қауышты.

Дәуіт пен қарлығаш

Бір қарлығаш жардың қуысына ұя салып, өмір сүріпті. Қанаты қатпаған балапандары анасы азық әкелуге кеткенде, шыдамсыздана күтумен болады екен.

Бір күні балапандарды жемекке қарлығаштың ұясына жауыз жылан өрмелеп шығып бара жатады. Мұны көрген қарлығаш аспан мен жерді шарлап, шыр-шыр етіп, балапандарына арашашы іздейді. Көкектен көмек сұрай барса:

— Бүркіт қонаққа шақырып еді, соған барғалы жатырмын, уақытым жоқ, – дейді көкек.

Одан шығып, қарғаға барса:

— Үйленгелі жатқанымда, мазамды алма, – дейді. Қарлығаштың амалы таусылып, шырылдап ұшып келе жатады. Бір кезде дәуітті көреді.

Дәуіт қарлығаштың шыр-шыр еткен дауысын естіп:

— Достым, неге зарлайсың? – деп сұрайды.

Қарлығаш сонда:

— Жауыз жылан балапандарымды жұтпақшы болып, ұяма өрмелеп жетіп қалды. Соған не істерімді білмеймін, – деп, қарлығаш көзінің жасын төгіп-төгіп жібереді.

— Олай болса, мені жеткіз тезірек, – дейді дәуіт. Қарлығаш қанатын тосады. Дәуіт жотасына шығып алады.

Көзді ашып-жұмғанша ұясына жетеді. Жылан ұяға тақап қалған екен. Дәуіт пен қарлығаш енді бір сәт кешіксе, балапандарды қылғып сап, жұмсақ ұяда масайрап ұйқтамақшы екен.

Дәуіт аяғымен шаба тырнап, жыланның екі көзін ағызып жібереді. Жауыз жылан сылқ етіп жерге құлап түседі де мерт болады.

Дәуіттің ерлігіне сүйсінген қарлығаш онымен айнымас дос болыпты. Содан бері талай заман өтсе де екеуі бір ұяда тұрып, бірге өмір сүреді екен.

Үш қыз

Автор: Бір кедей әйелдің үш қызы болыпты. Солардың қарнын тойдырып, киіндіріп, қатарынан кем қылмай өсіру үшін әйел күндіз - түні тыным таппай еңбектеніпті. Қарлығаштың балапанындай қауырсындары қатып, қыздар бой жетеді. Бір күні әйел қыздарын қасына шақырып былай дейді.

Әйел: Қыздарым менің. Бүгінгі күні міне бойжетіп, тұрмыс құратын жасқа жеттіңдер. Мен сендерді қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқтырмай өсірдім. Сендер үшін түн демей, күн демей еңбек еттім. Ал енді өз тендеріңді тапсаңдар, ақ батамды беремін. Менің көзімнің тірісінде тұрмыс құрыңдар.

Автор: Деді әйел. Ай жүзді аруларға елдің көзі түспей қойсын ба? Бірінен соң біріне құда түсіп, бірінші үлкен қызы, екінші ортаншы қызы, үшінші кенже қызы ұшқан ұясын тастап, әрқайсысы өз алдына тұрмыс құрады. Әйел де қартайып, босағасында жалғыз қалады. Ермегі - елгезек тиін ғана. Көңілін қайғы басса, шер тарқатып, әңгімелесетіні де сол тиін екен. Осылай күн артынан күндер өтеді. Бірде кемпір науқастанып, төсек тартып жатып қалады.

Әйел: Досым, тиін, сен қыздарыма хабар жеткіз. Көзімнің тірісінде бақұлдасып қалайын.

Автор: Дейді кемпір. Тиін ең алдымен, кемпірдің үлкен қызына келіп, оның тілегін жеткізеді.

Тиін: Армысың үлкен қыз. Мені саған анаң жіберді. Ол қатты науқастанып қалды. Қыздарыма хабар бер, көзімнің тірісінде бақұлдасып қалайын деді. Сізді анаңыз шақырып жатыр.

1 - қыз: Қап, барар едім. Бірақ мына қазанымды тазалап жатыр едім.

Автор: Дейді үлкен қызы қолы тимей, мұрнынан тіреліп жатқандай кейі сөйлеп.

Тиін: Сен қазаныңды тазалап алайын дейсің бе? Онда мәңгі бақи солардан айырылмай өт.

Автор: Осыны айтқанда, қыздың қолындағы қазан жерге түсіп қызға тиіп кетеді де, қыз үлкен тасбақаға айналып кетеді. Тиін енді ортаншы қызға жетіп, анасының хабарын айтады.

Тиін: Армысың ортаншы қыз. Мені саған анаң жіберді. Ол қатты науқастанып қалды. Қыздарыма хабар бер, көзімнің тірісінде бақұлдасып қалайын деді. Сізді анаңыз шақырып жатыр.

2 - қыз: Ойпырмай, анама қазір - ақ шауып жетер едім - ау. Бірақ, жәрмеңкеге мата тоқып апаруға үлгіре алмай жатқаным.

Автор: Деп күйінген сыңай танытады. Тиін ызаға булығып:

Тиін: Мата тоқып жатыр едім дейсің бе? Онда мәңгі бақи соны тоқып өт!

Автор: Дейді де, жүріп кетеді. Ортаншы қыз өрмекшіге айналады да, жорғалай жөнеледі. Тиін асығып кемпірдің кенже қызына келеді. Ол қамыр илеп жатыр екен.

Тиін: Армысың кенже қыз. Мені саған анаң жіберді. Ол қатты науқастанып қалды. Қыздарыма хабар бер, көзімнің тірісінде бақұлдасып қалайын деді. Сізді анаңыз шақырып жатыр.

Автор: Қайғылы хабарды естіген қыз ләм - мим демей, қолының қамырын да тазаламастан, жан ұшырып анасына жүгіреді.

3 - қыз: Анашым, сізге не болды? Өзіңізді неге күтпейсіз? Осыншама өзіңізді неге кинайсыз? Бізді ертерек шақырмадыңыз ба? Әпкелерім қайда? Олар неге келмеген. Тиінжан сен оларға хабар бердің бе?

Тиін: Ия, кенже қыз. Бірақ олар енді келгілері келмейтінін айтты.

3 - қыз: Анашым, ештеңе уайымдамаңыз. Мен сізді емдеп, жазамын. Әпкелерім де келіп қалар, қолдары тимей жатқан болар. Бәрі жақсы болады.

Автор: Деп кенже қыз анасына дәрі - дәрмек береді. Анасының көзінің тірісінде жеткен кенже қыз науқас кемпірдің ақырғы сәттерін қуанышқа бөлейді.

Әйел: Ақылыңнан сенің. Сені көріп бір марқайып қалдым ғой.

Тіін: Менің қадірлім, алтыным, адамзатқа әрдайым қуаныш әкелуші бөл. Сонда адамдар сені, сенің немере, шөберенді, ұрпағыңды ардақтайды.

Автор: Шындығында, солай болып, кіші қыз көп жасап, оны барлық адам кастерлеп, сүйіп өтіпті.

Күндердің күнінде кіші қыздың да өмірмен қоштасар мезгілі жетіп, ол бал арасына айналыпты.

(Осы кезде бал арасы сайран салып жүреді)

Аралар бүкіл жаз бойына тыным таппай, адам баласы үшін бал жинаумен әлек. Қай уақытта қарасаң да, оның алдыңғы екі аяғы тәтті қамырға малулы. Ал қыс айында айналадағы барлық жәндік ғайып болғанда, ара омартаға - жылы ұяға кіріп алып, жан рақатын табады, оянса бал мен қант жейді екен.

Жеті қарға

Бір адамның жеті ұлы болыпты. Ұлдарын қанша жақсы көргенімен, әке-шешесі "Келесі перзентіміз қыз болса" деп армандайды. Ата-анасына қосылып ұлдары да "Соңымыздан қарындас ерсін" деп Құдайдан тілейді. Күндердің бір күнінде аналары жүкті болып, өмірге қыз бала әкеліпті. Отбасы мүшелерінің қуаныштары қойнына сыймайды. Кішкентай қыз сондай сүйкімді болғанымен, өте әлжуаз, нәзік екен. Оның амандығын тілеген ата-анасы өз дәстүрлері бойынша шоқындырмақ болады. Мезгілі келгенде әкесі ұлдарын құдыққа жұмсап, "Қызды шоқындыруға қажетті су алып келіңдер" дейді. Ұлдарының бірі әкесінің қолынан құманды алып, суға аттанады. Басқалары да оның соңынан ереді. Үйге қайтуға асыққан балалар суды тездетіп ала бергенде, байқаусызда құманды құдыққа түсіріп алады. Терең құдыққа қанша үңілгенімен, құман көрінбейді. Қатты қорыққан балалардың үндері шықпай қалады. Әкесінің мінезін жақсы білгендіктен, ешқайсысы "Үйге қайтайық" деп айтпайды. Бұл істеріне оның қатты ренжитінін біледі. Ұлдары оралмаған соң әкесі шыдамсыздана бастайды. "Бұзықтар ойынға айналып, тапсырманы ұмытып кетті-ау!" деп ойлаған ол қатты ашуланады. Ұзақ күтіп, сабыры сарқылған соң, оларды іздеуге шығады. Қызының тағдырына алаңдап, "Шоқынбай шетінеп кете ме?" деп корқады. Ызаға булыққан әке ашу үстінде: "Олардың бәрі қарғаға айналсын!" деп айғайлайды. Осы сөзді айтуы мұн екен, үйдің төбесінен қанаттарын қағып, жеті қарға ұшып шығады. Олар үйді бірнеше рет айналады да, алысқа самғап кетеді. Қарғысы шындыққа айналған әке қанша қиналғанымен, қолынан келер қайран болмайды. Бір күні көшеде кетіп бара жатқан қыз адамдардың сыбырласа сөйлескен сөзін естіп қалады: – Иә, өте жақсы қыз, бірақ ағаларының жоғалуына себепкер болды. Ол қатты мұңайып, ойланып қалады. Сосын ол ата-анасына барып: – Менің ағаларым бар ма еді? Оларға не болды? – деп сұрайды. Әке-шешесі құпияны ашатын кез жеткенін біліп, болған шындықтың бәрін баяндайды. "Бірақ сенің еш кінән жоқ" дейді олар. Әкесі қаһарланамын деп ұлдарын құрбандыққа шалғанын мойындайды. Бірақ бойжеткен оны көңіліне медеу тұтпайды. Ағаларының қарға болып өмір сүріп жүргендерін ойлап, ішкен асы бойына сіңбейді. Күні-түні жылап, ағаларын адам қалпына қайтаруды армандаумен болады. "Осы ойымды жүзеге асырғанша тыным таппаймын" деп өзіне уәде береді. Бір күні ағаларын іздеу үшін алыс сапарға аттанады. Ата-анасына тиесілі жүзікті "Естелік болсын" деп салып алады. "Өзегім талса жермін" деп бір тілім нан, шөлін қандыру үшін бір жұтым су, жолда отырып, демалу үшін кішкентай орындық ала шықты. "Ағаларымды үйге алып қайтпайынша, оралмаспын" деп өзіне серт етті. Бір апта ма, бір ай ма, бір жыл ма, қанша жүргенін кім білсін, күндердің бір күнінде ару қыз жердің шетіне келді. Сол жерден күнді көріп, оны ұстамақ болды. Күннің қызуы бет шарпып, өртеп жіберердей күйдіре бастайды! Одан қорыққан қыз мұхитқа жүгірді. Мұхит өте терең болатын, алып толқындар жағаға ұрып, қызды жұтып жібермек болады! Зәресі ұшқан қыз айға барды, бірақ айдың суық тығы сондай, денесін мұздатып жіберді. Амалы таусылған

– Сенің ағаларың шыныдан тұрғызыл ған тауда тұрып жатыр. Мына кілт сол тауды қоршаған қорғанның есігін ашуға көмектеседі, – дейді. Қыз сиқырлы кілтті алып, шыны тауды іздеуге аттанады. Ол жеткен кезде қорған жабылып қалған екен. Сиқырлы кілтпен есігін ашайын десе, кілт түсіп қалыпты! Ол мейірімді жұлдыздың сыйлығын жоғалтқанын біліп, қатты өкінеді. "Ағаларымды құтқармақ едім, шыны таудың қақпасын ашатын сиқырлы кілттен айырыл дым. Енді не істеймін?" деп мұңайып тұрғанда, басына бір ой келеді. Қыз қаншалықты ақылды әрі көркем болса, соншалықты батыл еді. Ол қалтасынан кішкене бәкісін алып, кішкентай саусағын кесіп жібереді де, қанын тамызып, қақпаны ашады. Есік ашылып, қыз ішке енеді. Сол сәтте оның алдынан бір кішкентай ергежейлі шыға келіп:

– Сен не іздеп келдің? – деп сұрайды.

Қыз өзінің қарғаға айналған жеті ағасын іздеп жүргенін айтады. – Жеті қарға дейсің бе? Олар менің қожайындарым, – дейді ергежейлі, – Қазір ағаларың үйде емес. Күте тұр, сәлден соң келіп қалар. Сосын ергежейлі қызды асүйге апарады. Үстелдің үстінде ас құйылған жеті ыдыс тұр екен. Қыз әр ыдыстан дәм татып шығады. Сәлден соң даладан шу мен гуіл естіледі, ауаны тіліп ұшып келе жатқан қарға қанаттарының сыбдыры құлаққа келді. Ашығып әрі шөлдеп қалған қарғалар бірден дастарқанға жайғасады. Ыдыстарынан дәм татқан соң, олар:

– Менің асымнан кім ауыз тиген? – деп сұрайды. Қыз біреуінің ыдысының түбіне анасының жүзігін салып, өзі есіктің артына тығылып қалған еді. Қарғалардың бірі ыдысты қотара ішіп болған соң, ата-анасының жүзігін тауып алады.

– Қарындасым осында ма? – деп сұрайды ол.

– Қарындасымыз өте алыста ғой. Егер ол осында келсе, біз қайтадан адамға айналар едік, – дейді басқалары аһ ұрып. Сол сәтте қыз есіктің артынан шығып, қарғалардың алдына тұра қалады. Ағалары оны көрген бетте қарғыстың күші жойылады. Олар бұрынғы бала қалыптарына қайта енеді. Бір-бірі мен жылап көрісіп, қауышады. Қуаныштары қойындарына сыймай, қол ұстасып үйлеріне қайтады.

Ұсқынсыз балапан

Тұнық та терең көлдің жағасында ескі үй бар еді. Үйдің айналасын қалың ши басқан. Сол шидің арасында бір үйрек көптен бері жұмыртқа басып отырған болатын. Бір күні балапандар бірінен соң бірі жұмыртқаны жарып шыға бастады.

– Пи, пи, пи, қандай кең жер! – деп, тар жерден шыққан балапандар анасын айналып жүгіре жөнелді.

– Сендер әлі көп нәрсені көрген жоқсыңдар, – деген анасы, – «өзім де осы маңайдан басқа еш жерді көрмеген екем-ау» – деп ойлады. Жұмыртқаның қаншасы жарылып, қаншасы әлі жарылмағанын білмек боп, аяғын көтеріп қарап еді, бір үлкен жұмыртқа қалған екен. Үйрек амалсыз жұмыртқаның үстіне қайта отыра кетті.

Осы кезде бір кәрі үйрек жанына келіп:

– Бұл күрке тауықтың жұмыртқасы болуы мүмкін. Оны таста да, өз балапандарыңа еге бол, – деп ақыл берді. – Осынша уақыт бастым ғой, сәл шыдайын, – деді үйрек.

– Өзің біл ендеше, – деп кәрі үйрек кетіп қалды.

Сол сәт үлкен жұмыртқа жарылып, балапанның шикылдаған үні естілді. Кәрі үйрек балапанға әрлі-бері қарап:

– Қандай ұсқынсыз өзі, расында да күрке тауық тың балапаны болды ғой, басқа балапандарға еш ұқсамайды, – деп ойлады. «Түк түсінсем бұйырмасын, мына ұсқынсыз балапан шынында менікі болғаны ма?» деп ойлады үйрек-ана да соңғы туған балапанына қарап.

Сұр балапан расында ұсқынсыз еді. Жемді көбірек жегендіктен басқа балапандарға қарағанда тез өсіп кетті және ебедейсіздеу болды.

Бауырлары да онымен ойнағысы келмеді. Ұсқынсыз балапан қатты қамығып, өзін жалғыз сезінді. Анасы оны жұбатпақ болып:

– Кішкентайым-ау, сен неліктен мұндай болдың екен, қалайша басқаларға ұқсамайсың? – деген сайын өзін одан бетер жаман сезінді. Түнде басқа балапандар білгірмей жылап апатын

– Ешкім мені жақсы көрмейді, бәрі мені ызаландырады. Неге мен бауырларыма ұқсамаймын? – деп қайғырды ол.

Келесі күні ауа райы сондай тамаша болды. Үйрек балапандарын көлге ертіп әкеліп, жүзуді, сүнгуді үйрете бастады. Балапандар анасының істегендерін қайталап, жүзсе жүзді, сүнгісе, олар да сүнгіді.

Ұсқынсыз балапан да ешқайсынан қалысқан жоқ. «Күрке тауықтың емес, өзімнің-ақ балапаным сияқты ғой, қарашы, өзгелермен бірдей жүзіп жүр» деп ойлады оған сынай қараған анасы.

– Қане, маған қарай жүз, – деді ол ұсқынсыз балапанға мейірлене қарап.

Балапандарын ертіп құстар мекендейтін аулаға келе жатып, үйрек-ана:

– Балалар, біз қазір құстардың ауласына барамыз. Менен алыстап кетпендер, – деді. Құс ауласына келгенде, бір үйрек ұс қынсыз балапанды мойнынан тұмсығымен тістеп алды.

– Мұның не? Ол саған ештеңе істеген жоқ қой! – деп анасы шырпыр болды.

– Ол ұсқынсыз әрі копал! – деді катыгез үйрек.

– Басқа балапандарыңның бәрі өте сүйкімді. Ал мына балапаның маған ұнамайды.

Ауладағы құстар ұсқынсыз балапанды біресе итеріп жіберіп, жол бермей, енді бірде қорқытып, күн көрсетпейтін болды. Әсіресе, бір қораз байғұс балапанды олай өтсе де, былай өтсе де шоқып, денесін канатып, маза бермеді. Балапан қайда барса да барлығы оған күле қарап, мазақ етті. Бұл қорлыққа төзе алмаған байғұс балапан ақыры ауладан қашып кетті.

Басы ауған жакқа қарай тоқтамай жүгірген балапан қатты шаршады. Айнала сына қараса, жабайы үйректер мекендейтін сазға келіпті. «Осы жерде қалып, шалшық суды ішсем де күнімді көрермін» деп ойлаған ол, сазда екі күн бойы тапжылмай отырды. Үшінші күні оның жанына ұшуды енді ғана үйреніп жүрген екі жабайы балапан-үйрек ұшып келді.

– Бізбен дос болсаңшы, өзің бір күлкілі екенсің, – деді олар.

Балапан бұл жерде де қалуға болмайтынын түсінді. Сөйтіп ол бір қамыстардың арасына барып жасырынды. Түн болды. Кенет тарс еткен мылтық дауысы естілді. Зәресі ұшқан балапан қанаттарымен басын бүркеп, жата қалды. Кенет, аңшылардың бір иті оның қасына келіп, тілін салақтатып, ырылдап тұрды да, әрі қарай жүгіріп кетті. «Ұсқынсыздығымнан ит те алды-артына қарамай қашты-ау» деп ойлады балапан.

Арада біраз уақыт өтті. Ұсқынсыз балапан жалғыздықтан жалығып, жазық даламен тоқтаусыз жүгіріп отырды. Алдынан кездескен ескі үйдің тесігінен кіріп, құлай кетті.

Ол үйде кәрі кемпір тұрады. Оның тауықтары мен мысығы бар болатын. Кемпір ерке мысығы мен күнде жұмыртқа туып беретін тауықтарын балаларындай жақсы көретін.

Кемпірдің көзі нашар көретін еді. Ол балапанды «семіз үйрек екен» деп ойлап, «енді үйректің де жұмырткасын жейтін болдық» деп қуанды.

«Мына үйрек қашан жұмыртқа басар екен?» деп күтумен жүреді. Ал ұсқынсыз балапан бір бұрышта тапжылмай отыра берді.

Бір күні тауық ұсқынсыз балапаннан:

– Сен жұмыртқа туа аласың ба? – деп сұрады.

– Жоқ, – деді балапан.

– Бәлкім, сен пырылдап, әжейдің көңілін аулай алатын шығарсың? – деді мысық.

– Жоқ! – деп жауап береді ұсқынсыз балапан тағы.

Гадкий утёнок ертегі сказки на казахском языке Андерсен Г.Х. Осы кезде есік айқара ашылып, ішке таза ауа кірді. Сыртта күн жарқырап тұр екен.

– Аулаға шыққым келіп тұр. Шіркін, суда жүзсем ғой! – деді тауыққа қарап.

– Қайдағыны айтпашы, арамтамақ, – деп ашуланды тауық, – одан да сен әжейге жұмыртқа туып бер!

– Менің бұл жерде қалғым келмейді, – деді ұсқынсыз балапан.

– Онда басың ауған жакқа кете бер, – деді тауық.

Үйден шығып, өзенге қарай жүгіре жөнелген балапан жүзіп, сүнгіп, әбден маукын басты.

Жаз өтіп, күз келді. Жел тұрып, жапырақтар сарғайып түсе бастады. Байғұс балапан суықтан тоңайын деді. Бірде орман жақтан мойны ұзын, аппақ қардай әдемі құстар ұшып шықты. Бұл жылы жаққа бет алған аққулар болатын. Ұсқынсыз балапан сондарынан ергісі келіп, қанаттарын жайып, бір түрлі дыбыс шығарды. Бірақ қанша талпынса да ұша алмай, суға құлай берді.

Көп ұзамай борандатып қыс та келді. Балапан жүзіп жүрген көл біртебірте мұзға айналды. «Жүзе берсем, мұз қатпайтын шығар» деп ойлаған балапан жүзуін тоқтатпады. Ақыры қатты шаршап, әлі кетіп, мұз үстіне құлай кетті.

Таңертең көлдің жанынан өтіп бара жатқан бір шаруа мұз үстінде талып жатқан балапанды көріп, оны үйіне әкелді. Жылы үйге кірген балапанның денесіне қатқан мұзы еріді. Бойы жылып, балапан есін жиды. Балалардың онымен ойнағысы келді.

Гадкий утёнок ертегі сказки на казахском языке Андерсен Г.Х. Балалардан үріккен балапан үй ішінде қашып жүріп, табактағы сүтке түсіп кетеді. Сүттен шығып, майға, одан шыға беріп, ұнға барып күмп ете қалады. Әйел ашуланып, балапанды істікпен қуа жөнеледі. Бейшара балапан ашық тұрған есіктен атып шығып, жаңа жауған қарға күмп етіп кіріп кетеді.

Осылайша талай қорлық пен азапты өткерген балапан қыстан аман шығады. Күн жылып, қар еріп, көктем келеді. Көлге неше түрлі құстар ұшып келе бастайды. Қыстай қамыс арасын паналаған ұсқынсыз балапан да қанатын жайып жіберіп, көлге ұшып шығады. Өзінің қанаттары қатайып өскен екен. Ол гүлдеп тұрған алма бағының жанындағы тоғанға қонады. Кенет ол көл бетінде жүзіп жүрген аппақ, әдемі құстарды көреді. Бұл өткен күзде сондарынан еріп ұшып кеткісі келген аққулар еді. Оның сол құстардың қасына барғысы келеді. Бірақ өзінің ұсқынсыз түрі есіне түсіп, «тұмсықтарымен шоқып, өлтіріп тастар» деп мұңайды.

Ары ойлап, бері ойлап: «Өзге құстардан қорлық көргенше әдемі құстардың қолынан өлейін» деген шешімге келген ол аққулардың қасына ұшып барады.

«Не болар екен?» деп үрейленген «үйректің» басы салбырап кетеді. Сол кезде ол өзінің судағы бейнесін көреді. Бұл да сұлу аққулардан айнымай қалыпты. Тіпті де ұсқынсыз емес, керісінше, сондай әдемі, аппақ екен.

Өзіне қайта-қайта қарап, қатты қуанған ол, осы уақытқа дейін көрген қорлықтарын ұмытып кетеді.

Ал өзге аққулар қасына келіп, оны тұмсықтарымен аймалай бастайды.

Жағада жүрген балалар бұларға қызыға қарайды.

– Қарандаршы, аққуларға әне тағы бір әдемі аққу жанадан қосылыпты! – деп айғайлайды бір бала.

– Иә! Жанадан бір аққу келіпті, – деп шуылдасады өзге балалар.

– Мына аққу бәрінен де әдемі екен! – дейді үлкендер.

Олар аққуларға нан шашып, ілтипат көрсетеді.

Барлық аққулар жаңа келген аққуға бастарын иеді.

Ал «ұсқынсыз үйрек балапаны» атанып келген құс ұялғандай, қанатымен бетін бүр кеді. Енді оған барлығы сүйсіне, қызыға қарауда. Қас-қағым сәтте ұсқынсыз балапанға айналаның бәрі әдеміленіп кеткендей көрінеді. Бақыттан жүзі бал-бұл жанған аққу қанатын жайып жіберіп:

– Мен ұсқынсыз балапан кезімде осындай бақытқа кенелерімді білсем ғой! – деп қуана дауыста

Мысық пен тышқан

Мысық пен тышқан дос болыпты. Бір күні екі дос келе жатып, бір құмыра май тауып алыпты.

Мысық білгірсініп:

— Құмырадағы майды қыста жейік, – деп, шұңқыр қазып, көміп тастапты. Күндер өте береді. Қыс келеді. Аяз қысып, қарны ашып жатқан мысықтың есіне өзі көміп қойған құмырадағы май түсіпті. Енді мысық сылтауратып:

— Тышқан, менің апам ұл тауыпты, соған той жасайды екен, мені шақырып кетті, – дейді де кетіп қалады. Сонан соң құмырадағы майдың төбесін ғана ойып жеп қайтады. Алдынан тышқан шығады.

— Бөбектің атын кім қойдыңдар? – деп сұрайды.

— Төбелше қойдық, – дейді мысық.

Келесі күні мысықтың тағы да қарны ашады. Құмырадағы май есіне түседі. Тышқанға келіп:

— Менің тағы бір апам ұл тауыпты, тойға шақыртыпты, барайын, – деп, кетіп қалған мысық майды орталай жеп алады. Тышқан тағы да алдынан шығады.

— Е, бөбектің атын кім қойдыңдар? – деп сұрайды.

— Белдемше қойдық, – дей салады мысық. Бірнеше күннен кейін мысықтың тағы да қарны ашып, құмырадағы майға бармақ болып, тышқанға келеді:

— Менің тағы бір апам бар еді, сол ұл тапқан екен, шақыртыпты, – деп, кетіп қалады. Мысық құмырадағы майдың қалғанын жеп келе жатады. Алдынан тышқан шығады:

— Е, бөбектің атын кім қойдыңдар? – деп сұрайды.

— Қалдықша қойдық, – дейді мысық.

Бір күні қысқы аяз қысады. Далаға шығуға дәттері шыдамайды. Тышқан мен мысықтың қарны ашады, ашыға бастайды. Сол кезде тышқанның есіне өздері тығып қойған құмырадағы май түсіп, мысыққа айтады.

Мысық пен тышқан көмген майларына келсе, құмырадағы майдың жұғыны да қалмапты. Сонда тышқан:

— Ім-м... білдім, білдім, – дейді ренжіп, – сен үш рет үйден шығып кетіп едің. Бірінші келгенде, төбесін жеп, Төбелше, екіншісінде ортасын жеп, Белдемше, үшіншісінде қалғанын жеп, Қалдықша дедің ғой, ә? – дейді.

Өз қулығын тышқан біліп қойған соң, дойыр мысық ашуға булығып, тышқанды бас салып талайды. Тышқан бір тесікке кіріп кетіп әрен құтылады. Мысық пен тышқанның достығы сонымен біткен екен.

Бір уыс мақта

Бір кішкентай қыз әжесінің шапанын жамап отыр екен, шешесі қасына отырып, ақыл айтты:

— Балам, дүниедегі жаратылған жанды-жансыздардың ешқайсысының да керексіз болып, жерде қалатыны болмайды, — деп. Сол сөзді айтып отырғанда, қыз бала киімін жамап болып, жердегі мақтаның қиқымын терезеден лақтырып, далаға тастады:

— Әже, осы қиқымның еш нәрсеге керегі бола қалмас, — деп.

Шешесі:

— Балам, сол да жерде қалмайды, — деді. Осылайша сөйлесіп, терезеден қарап отырса, манағы мақтаны жел көтеріп ұшырды, мұны бір торғай көріп қуып барып, мақтаны тұмсығына тістеп қана алып, ұшып кетті. Қыз әжесінен:

— Манағы мақтаның қиқымын бір торғай алып кетті, оны неғылады? — деп сұрады. Әжесі айтты:

— Көрдің бе, балам, күн айналмай манағы айтқан сөздің келгенін. Ол кішкентай мақтаны торғай ұясына төсеп, жас балапандарына мамық етеді, — деді.

БАУЫРСАҚ

(орыс халық ертегісі)

... Ертеде шал мен кемпір болыпты. Бірде шал: – Бүгін маған дәмді бауырсақ пісіріп берші, – дейді кемпіріне.

– Ұнның біткені қашан, бауырсақты неден жасаймын? – дейді кемпір.

– Қаптың түбін қағып, орнын сыпырсаң, біраз ұн да жиналып қалар, – депті сонда шал.

Кемпір қаптың түбін қағып, төгілгенін сыпырып, екі уыстай ұн жинайды. Оған қаймақ қосып, қамыр илейді. Содан соң оны майға қуырады. Піскен бауырсақты терезе алдына суытып қояды. Жата-жата жалыққан бауырсақ терезеден жерге домалап түсіп, кемпір мен шалдан қашып кетеді. Домалап келе жатып ол қоянды кезіктіреді.

Қоян бауырсаққа:

– Бауырсақ, бауырсақ, мен сені жеймін, – дейді.

– Мені жеме, қоян. Мен саған өлең айтып берейін:

– Мен бауырсақ, бауырсақ,
Қаптың түбін қағып ап,
Апам екі уыс ұн жинап,
Қаймақ қосып шылап,
Ыстық майға қуырып,
Терезеге қойып суытқан.
Мен атамнан қаштым,
Әжемнен да қаштым.
Ал сенен, қашу, қоян,

Қиын емес маған! – деп бауырсақ домалай жөнеледі. Қоян аңтаң жолда қалады.

Қояннан құтылған бауырсақ домалай, домалай

орманға жетеді. Ой ламаған жерден алдынан бір сұр қасқыр шыға келеді де:

– Бауырсақ, бауырсақ, мен сені жеймін! – дейді.

– Жемеші мені, қасқыр. Мен саған өлең айтып берейін, – деп ол әндете жөнеледі:

– Мен бауырсақ, бауырсақ,
Қаптың түбін қағып ап,
Апам екі уыс ұн жинап,
Қаймақ қосып шылап,
Ыстық майға қуырып.

Терезеге қойып суытқан.

Мен атамнан қаштым,

Әжемнен да қаштым.

Қояннан да қаштым.

Босқа тұрсам ұтылармын,

Қасқыр, сенен де құтылармын! - бауырсақ домалап кете барады. Қасқыр артта қалады. Сол домалаған қалпы ол қорбандаған аюға жетіп тіреледі:

– Бауырсақ, бауырсақ, мен қазір сені жеймін! – дейді аю ақырып.

– Тоқтай тұр, аю, одан да менің өлеңімді тыңда, – деп бауырсақ әндете бастайды:

– Мен бауырсақ, бауырсақ,

Қаптың түбін қағып ап,

Апам екі уыс ұн жинап,

Қаймақ қосып шылап,

Ыстық майға қуырып,

Терезеге қойып суытқан.

Мен атамнан қаштым,

Әжемнен да қаштым.

Қояннан да қаштым,

Қасқырдан да қаштым.

Аюға келді кезек,

Одан да қашу керек! – деп жолын жалғастырады. Осылайша бауырсақ аюдан да құтылады. Анқау аю ауызын ашып қала береді. Алаңсыз домалап келе жатқан бауырсақ енді қу түлкіні кезіктіреді.

Бауырсақты көріп, қуанып кеткен түлкі:

– Амансың ба, бауырсақ! Өзің қызарып әдемі болып кетіпсің, – дейді қулана.

Бауырсақ мақтаныштан әнін бастап жібереді:

– Мен бауырсақ, бауырсақ,

Қаптың түбін қағып ап,

Апам екі уыс ұн жинап,

Қаймақ қосып шылап,

Ыстық майға қуырып,

Терезеге қойып суытқан.

Мен атамнан қаштым,

Әжемнен да қаштым.

Қояннан да қаштым,
Қасқырдан да қаштым,
Аюдан да қаштым,
Түлкі, қазір сенен
Оңай қашып кетем!

– Әнің жақсы екен, – дейді қу түлкі. – Бірақ мен қартайдым, құлағым дұрыс естімейді.
Тұмсығыма шығып, өлеңінді қайта айтшы, жақсылап тыңдап алайын.
Мақтау сөзге елпілдеп кеткен бауырсақ еш ойланбас тан түлкінің тұмсығына домалап
мініп, әндете жөнеледі.

– Мен бауырсақ, бауырсақ,
Қаптың түбін қағып ап ...

Сол-ақ екен, қу түлкі оны «ап» деп жеп қояды. Қарнын сипап бір тояды.

ШАЛҚАН

(орыс халық ертегісі)

... Баяғы бір заманда шал мен кемпір болыпты. Олардың бақшасы бар екен. Бірде шал шалқан отырғызады. Шалқан үп-үлкен боп өседі. Бір күні шал шалқанды жерден суырып алмақшы болады. Ары тартады, бері тартады. Бірақ шалқанды шығара алмайды. Шал көмекке кемпірін шақырады. Кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, ары тартады, бері тартады. Бірақ орнынан қозғалта да алмайды. Кемпір көмекке немере қызын шақырады. Немересі кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, ары тартады, бері тартады. Тағы да суырып шығара алмайды. Немере қызы итін шақырады. Ит қыздың етегінен, немересі кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, ары тартады, бері тартады. Шалқанды суыра алмайды. Енді ит көмекке мысықты шақырады. Мысық иттің құйрығынан, ит қыздың етегінен, немересі кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, арыжұлқиды, бері жұлқиды. Шалқан шықпайды. Мысық болса, тышқанды шақырады. Тышқан келіп мысықтың құйрығынан, мысық иттен, ит немересінің етегінен, қыз кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстайды. Олар тарта-тарта ақыры шалқанды суырып шығарады.

Ертеде бір кішкентай қыз болыпты. Бірде ол орманға барып, адасып кетеді. Қайтар жолды іздеп жүріп, қалың ағаштар арасында тұрған ескі үйге кезігеді. Есігі ашық тұр. Қыз ішке кіреді. Бөлмеде ешкім көрінбейді. Бұл үйде үш аю тұратын. Ең үлкені, әкесі – Михаил Иваныч, одан кейінгісі, шешесі – Настасья Петровна және олардың баласы – кішкене қонжық. Үшеуі бұл кезде орман аралап, серуендеп кеткен.

Бөлме ортасында үлкен ағаш үстел мен үш орындық тұр. Үстел үстіне ас құйылған үш ыдыс қойылған. Олардың біріншісі – үлкен табақ, екіншісі – орташа табақ, үшінші – кішкене көк табақ. Әр ыдыстың қасында қасықтары жатыр. Қыз ең үлкен қасықты алып, үлкен ыдыс тағы тағамның дәмін татады. Астың дәмі ұнамайды. Содан кейін орташа қасық пен екіншісін, кішкене қасықпен үшіншісін көреді. Бәрінен де оған көк табақтағы ас ұнады.

Қыздың қарны аш еді. Енді ол отырып тамақтану үшін өзіне орындық тандайды. Ең үлкен орындық – Михаил Иванычтікі, одан кішірегі – Настасья Петровнакі, ал үшіншісі – қонжықтікі. Кішкентай қыз ең үлкен орындыққа шығып, одан құлап түседі. Ортаншысына мініп еді, ыңғайсыз көрінеді. Көңілінен шыққан тек үшінші орындық болады. Қыз қонжықтың орындығына отырып, көк табақтағы тамақты ішіп алады. Қарны тойған ол кішкентай орындықты ары-бері шайқап ойнайды. Ақырында оны сындырып, өзі жерге құлайды. Қолымен қонжықтың қасығын қағып

жібереді. Қасық ұшып барып, бұрышта тұрған сандықтың астына кіріп жоқ болады.

Қыз орнынан тұрып, келесі бөлмеге кіреді. Бұл жерде үш төсек бар екен. Ең үлкені – Михаил Иванычтікі, ортаншысы – Настасья Петровнакі, ал үшіншісі қонжықтікі. Қыз ең үлкен төсекке шығады. Бұл оған тым үлкендік жасайды. Одан түсіп, ортаншысына жатады. Ол биік көрінеді. Ыңғайлы болғаны – үшінші төсек.

Қатты шаршаған қыз осы қонжықтың орнына жатып, тәтті ұйқыға батады.

Бұл кезде орманды аралап шаршаған әрі қарындары ашқан аюлар үйлеріне оралған еді. Ішке кірген олар алдымен тамақтанбақшы болады.

Ең үлкен аю өз табағына қарап, жуан дауысымен: – Менің ыдысыма тиіскен кім?! – деп ақырады.

Настасья Петровна да ыдысына қарап: – Менің табағымды орнынан қозғалтқан кім?! – дейді ашуланып.

Кішкене қонжық жіңішке дауысымен: – Менің тамағымды мүлдем ішіп қойыпты, – дейді көк табақты қолына алып.

Үлкен аю енді үлкен қасығын ұстап: – Менің қасығымға тиіскен кім?! – деп ақырады жуан дауысымен.

– Менің қасығымды орнынан қозғалтқан кім? – дейді Настасья Петровна.

Қонжық жіңішке дауысымен: – Ал менің қасығым жоқ, – дейді жан-жағына қарап.

Михаил Иваныч: – Кім менің орындығымды қозғалтқан? – дейді зор дауысымен.

Настасья Петровна болса: – Ал менің орындығыма отырған кім? – дейді.

Оның дауысы үлкен аюға қарағанда жайырақ шығады.

– Менің орындығымды біреу тіпті сындырып тастапты, – дейді қонжық жыламсырап.

Аюлар ішкі бөлмеге кіреді.

– Менің төсегіме жатқан кім?! – дейді Михаил Иваныч ақырып.

– Ал менің төсегіме шыққан кім? – дейді Настасья Петровна басын шайқап.

– Ой, менің төсегімде біреу жатыр, – дейді қонжық таң қалып.

Аюлар қонжықтың төсегіне жақындайды. Маужырап ұйықтап жатқан кішкентай қызды көреді де, үшеуі жамырап:

– Қара мұны!

– Ұстандар! Ұстандар!

– Ұста оны! – деп айғайға басады.

У- шудан оянып кеткен қыз жанында тұрған үш аюды көреді. Қатты қорыққан ол ашық тұрған терезеден жерге секіріп түседі. Алды-артына қарамай қаша жөнеледі. Қызды ұстай алмаған Михаил Иваныч, Настасья Петровна мен қонжық үшеуі артта қалады.

ҮЙШІК

Бұл орманда болған оқиға еді. Ашық алаңқайда кіп-кішкентай ескі үйшік тұрған. Бірде оны қасынан жүгіріп өтіп бара жатқан тышқан көреді. Тышқан тоқтап:

– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.

Ешкім жауап қайтармайды. Тышқан бос үйшікке кіріп, осында тұрып жатады.

Біраз уақыттан кейін үйшіктің маңына секіріп бақа келеді.

– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар?

– Мен тықырлауық тышқанмын! Ал сен кімсің?

– Мен бақылдауық бақамын. – Кел, бірге тұрайық.

Бақа «бақ-бақ!» деп бақылдап, үйшікке секіріп кіреді. Тышқан екеуі тіл табысып, бірге тұрады.

Енді үйшік қасына ытқып-ытқып қоян жетеді.

– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.

– Мен тықырлауық тышқанмын!

– Мен бақылдауық бақамын. Ал сен кімсің?

– Мен қорқақ қоянмын!

– Кел, бірге тұрайық.

Қоян да үйшікке кіреді. Осылай үшеуі бірге өмір сүре бастайды.

Алыстан бұл үйшікті түлкі көреді. Ақырын басып жақын келіп, терезесін қағады да:

– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.

– Мен тықырлауық тышқанмын!

– Мен бақылдауық бақамын.

– Мен қорқақ қоянмын! Ал сен кімсің?

– Мен қу түлкімін!

– Кел, бірге тұрайық.

Үйшіктен түлкіге де орын табылды. Достар енді төртеу болды.

Үйшікке тілі салақтап, айналасына алақ-жұлақ карап қасқыр жетеді. Ол есікті қағып, қырылдаған дауысымен:

– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп сұрайды.

– Мен тықырлауық тышқанмын!

– Мен бақылдауық бақамын.

– Мен қорқақ қоянмын!

– Мен қу түлкімін! Ал сен кімсің? – Мен сұр қасқырмын!

– Кел, бірге тұрайық.

Қасқыр қысыла-қымтырыла ішке кіреді. Әйтсе де кіп-кішкентай үйшікке бесеуі де сыйып кетеді. Барлығы қосылып, ән айтады. Тату-тәтті өмір сүреді.

Бір күні жидек теріп жүрген аю үйшік тұрғындарының салған әнін естиді. Ол үйшікке жақын келіп, бар дауысымен:

– Сүп-сүйкімді, кіп-кішкентай бұл үйшікте кім бар? – деп ақырады.

– Мен тықырлауық тышқанмын!

– Мен бақылдауық бақамын.

– Мен қорқақ қоянмын!

– Мен қу түлкімін!

– Ал мен болсам, сұр қасқырмын!

Ал сен кімсің?

– Мен қорбаңбай аюмын!

– Кел, бірге тұрайық.

Аю ары-бері тырбындап үйшікке кірмекші болады. Бірақ оның басы енгенімен, денесі сыймайды. Амалы таусылған аю:

– Ендеше мен үйшіктің шатырына шығып тұрайын, – дейді.

– Жоқ, сен дәусің! Сені кішкентай үйшігіміз көтере алмайды. Қиратасың ғой, – деп шырылдайды іштегілер. –

Қорықпандар, түк те болмайды, – деп аю олардың сөздеріне құлақ аспайды.

Кіп-кішкентай үйшіктің тұрғындары амалсыздан келіседі. Аю қорбаңдап үйшіктің төбесіне шығады. Сол-ақ екен, ескі үйшік сықырлап, шашылып қалады. Тықырлауық тышқан, бақылдауық бақа, қорқақ қоян, қу түлкі, сұр қасқыр – барлығы аман-есен үйшіктен шығып үлгереді.

Аюға олар ренжімейді. Қайта барлығы бірігіп, бөренелерді тасып, тақтайларды сүргілеп, жаңа үйшік тұрғызуға кірісіп кетеді. Осылайша, достар өздеріне әп-әдемі, жап-жаңа үйшік соғып алыпты.

Әуелде түлкінің құйрығы жоқ еді. Құйрығының жоқтығы оған бек қатты залал келтірген, өйткені жүрген ізін жасыра алмайды. Әрдайым түлкінің артына түсіп аңдып жүріпті. Бір күні қасқыр барып оның ініне кіреді. Егерде түлкі інінің басқа жағындағы аузынан шығып кетпесе өлтіріп тастар еді.

Әлден соң түлкі ағаш ішіне кіріп кетіп, ағаштың түбінде тұрған қоянды көреді. Ол мезгілде қояндардың құйрығы ұзын болып, шапшаң жүргендеріне ыңғайсыз болып тұрушы еді. Сол жерде түлкі қоянды ұстап алып, өлтірмекші болып жатқанда қоян сұрайды:

- «Мені өлтірме, саған құйрығымды берейін», деп уәде қылады.

Мұнысына түлкі көніп, екеуі сол жерде құйрықтарын айырбастапты.

Сонан бері түлкінің құйрығы ұзын болып, қоянның құйрығы қысқа болып қалыпты.

ҚОЯННЫҢ ҮЙШІГІ

(орыс халық ертегісі)

Орманда түлкі мен қоян өмір сүріпті. Түлкінің үйшігі мұздан, ал қоянның үйі ағаштан болыпты.

Көктем келіп, күн жылынғанда түлкінің үйшігі, әрине бірден еріп кетті.

Бойы мұздаған түлкі қоянға келеді. -Қоян, қоян! Мені кіргізші, жылынып алайын!

Жылпос түлкі осылай алдап-сулап, аңқау қоянның үйшігіне кіріп алып, ақыры оны үйінен қуып шығады.

Қоян жылап келе жатып, иттерге кезігеді.

-Қоян, қоян! Не болды саған? Соншалықты камығып кетіпсің ғой?

-Қалай жыламаймын? Түлкінің мұз үйі еріп кетіп, менің жылы ағаш үйімді тартып алды. Енді міне, баспанасыз тентіреп жүргенім...

-Жылама! Біз ол оңбағанды қазір-ақ қуып шығамыз.

Иттер жиналып, қоянның үйіне келеді.

-Аф, аф, аф! Әй, түлкі, шық қане! Босат, қоянның баспанасын!

-Аха! Шықсам шығайын! Бірақ, мен далаға шықсам, сендерге жақсы болмайды ғой! Барлығыңды быт-шыт қыламын!-деді түлкі қорқытып. Иттердің үрейі ұшып кетті. Басы аманда қашып құтылуды ойлап, тайып тұрады. «Үйі жоқтың – күйі жоқ» деген. Қоян қаңғи-қаңғи шаршап, тағыда жылай бастайды. Алдынан аю шығады.

- Қоян-ау, не болды. Сонша неге жылайсың?

- Жыламаған да қайтемін? Түлкінің мұз үйі еріп кетіп, менің жылы ағаш үйімді тартып алды.

- Жылама! Мен оны қуып шығамын.

- Жо-оқ! Қуып шыға алмайсың. Иттерде қуып шыға алмады.

- Көресің, қуып шығамын.

- Аю үйшіктің алдына келіп:

- Түлкі, шық! Босат қоянның үйін! – деп ақырады.

- Түлкі болса пеш үстінен:

- Шықпаймын! Шықсам саған жаман болады! Быт-шытыңды шығарамын! – деп қорқытты. Аюдың үрейі ұшып кетті. Басы аманда қашып құтылуды ойлады.

Амалы құрыған қоян тағыда жылай бастады. Қараса, жанынан алтын айдарлы этеш өтіп барады. Қолында күмістей жарқыраған шалғысы бар.

- Қоян, қоян! Неге жылап отырсың?- деп сұрады.

- Жыламай қайтейін? Түлкінің мұз үйі еріп кетіп, менің жылы ағаш үйімді тартып алды.

- Жылама! Мен оны қазір қуып шығамын!

- Жо-жоқ! Қуып шыға алмайсың! Иттер қуды, қуа алмады. Аю қуды, қуа алмады. Сенде қуа алмайсың!

- Жүр, көрерсің! Қуамын!
- Екеуі үйшік жанына келді. Әтеш қатты дауыстап өлең айта бастады.
- Шөп шабамын, шөп шабамын! Түлкіні іздеп табамын. Қоянның үйінен шықпаса, оны да шалғынша шабамын!

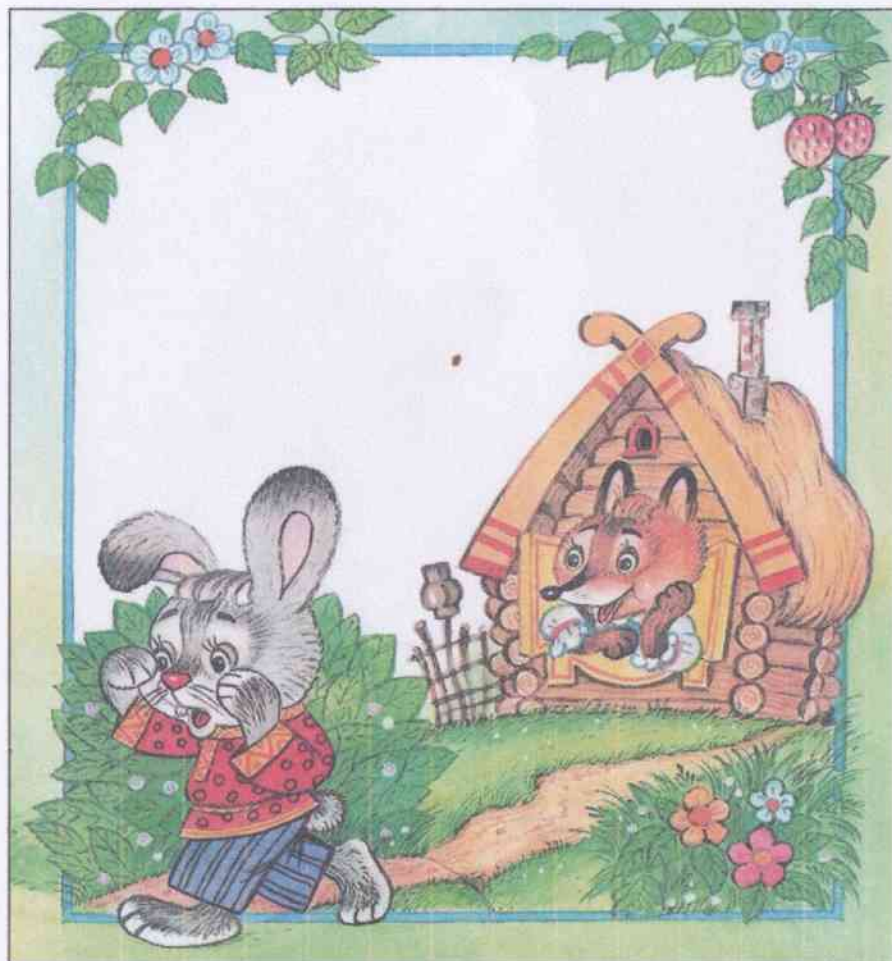
Түлкі қорқып кетіп: Киініп жатырмын», - дейді.

-Шөп шабамын, шабамын! Түлкіні іздеп табамын. Қоян үйінен шықпаса, оны да шалғынша шабамын! - деп әтеш қайта әндете бастайды.

Түлкі саскалақтап: «Қазір-қазір, тонымды киіп жатырмын!» - дейді.

Әтеш әнін үшінші рет қайталай бастайды. Түлкінің зәресі ұшып кетеді.

Аман – сауында зыта жөнеледі. Сөйтіп, қоян ержүрек әтештің көмегімен қайтадан өз үйінде тұра бастайды.

ҚАСҚЫР МЕН ЖЕТІ ЛАҚ

Ертеде бір ешкінің жеті лағы болыпты. Біреуі қара, қалғандары ақ лақ екен. Орманға баруға жиналған ешкі лақтарын шақырып алып, ақылын айтады:

- Шырақтарым-лақтарым,

Ешкімге есік ашпандар!

Орманда қасқыр жүр.

Мен келгенде:

«Шырақтарым-лақтарым,

Аналарың келді,

Сендерге сүт әкелді!

Қорықпандар, лақтарым,

Маған есік ашындар!», - деп әндетемін.

Осы кезде терезе сыртында тұрған қасқыр оның сөзін естіп қалады. Ешкі кетісімен қасқыр есікті қағып, өзінің жуан дауысымен оның әнін айтады. Бірақ лақтар оның бөтен дауыс екенін біліп, есікті ашпайды.

Қасқыр саудагерге барып бор сатып алды. Бордың бір кесегін жегенде даусы аздап жіңішкерді. Осы дауыспен қасқыр келіп:

- Шырақтарым-лақтарым,

Аналарың келді,

Сендерге сүт әкелді!

Қорықпандар, лақтарым,

Маған есік ашындар!, - ән айтып еді, лақтар тағы алданбады.

Қасқыр ұстаға барып, өзіне тамақ жасатып алды – даусы ешкінікі сияқты жіңішке болып шықты. Қасқыр тағы ешкінің үйіне келеді де:

- Шырақтарым-лақтарым,

Аналарың келді,

Сендерге сүт әкелді!

Қорықпандар, лақтарым,

Маған есік ашындар!, - әнін бастайды. Бірақ жаңа дауыстың да көмегі болмады – лақтар аяғын көріп қойып, ашпай қойды.

Қасқыр жылдам наубайшыға барып, аяғына себетін ұн сатып алды. Қасқыр есік алдына қайтіп келді, ақ аяғын лақтарға көрсете созып тұрып:

- Шырақтарым-лақтарым,

Аналарың келді,
Сендерге сүт әкелді!
Қорықпандар, лактарым,

Маған есік ашындар! - депәнге басты.

Лактар сеніп есік ашты! Қасқыр үйге кіріп келгенде лактар жан-жаққа қашып, тығылып қалды. Қасқыр олардың бәрін де тауып, жеп қойды. Тек біреуін ғана байқамай қалды ол сағаттың артына тығылған еді. Қарны тойған қасқыр ағаш көлеңкесіне жата кетіп ұйқыға кірісті.

Ұзамай ешкі үйіне оралды. Есікті итерсе, есік ашық тұр. Ешкі үйге кіріп, лактарын шақырады. Аман қалған лак қарсы шығып, болған жайды айтып береді. Ешкі мен лағы үйдің артына шығып қараса, қасқыр көгалда шалқасынан түсіп қорылдап жатыр екен. Ешкі мүйізімен қасқырдың қарнын жарып жібергенде алты лак шыға келеді. Бәріде аман-есен. Ешкі мен лактардың қуанышында шек болмады.

Қасқыр оянбай тұрғанда ешкі оның қарынын таспен толтырып, қайта тігіп қояды. Шөлдеген қасқыр су ішпек болып құдыққа барады. Сол кезде ішіндегі ауыр тастар оны төмен тартып, қасқыр құдыққа құлады да, батып кетті.

АЛТЫН АЙДАРЛЫ ӘТЕШ

Ертеде мысық, барылдауық торғай және бір алтын айдарлы әтеш дос болыпты. Олар орманда, бір үйде тұрыпты. Мысық пен барылдауық торғай орманға отынға барады, әтешті үйде қалдырады. Кетіп бара жатып айтып кетеді:

— Біз алысқа кетеміз, сен үйде қаласың. Бірақ үйден шықпа, түлкі келетін болса, терезеге жақындама.

Әтештің үйде жалғыз екенін естіген түлкі келіп, терезенің түбіне отырып әнін бастайды:

— Алтын айдарлы әтешім,

Майлы басты әтешім,

Жібек сақалды әтешім,

Терезеге қарашы,

Менен бұршақ алшы.

Әтеш басын шығарып қарады, сол кезде түлкі әтешті мықтап ұстап алып, өзінің ініне қашты. Әтеш бар дауысын салып айқалады:

— Қара орманға,

Ағынды өзенге,

Биік тауларға,

Түлкі алып барады,

Құтқарыңдар мені!

Мысық пен барылдауық торғай естіп қалып, түлкіні қуып жетеді де әтешті алып қояды.

Келесі жолы мысық пен барылдауық торғай орманға отынға барады. Әтешке тағы айтады:

— Біз осы жолы алысырақ кетеміз, сенің дауысыңды естімейміз. Сен терезеге қарама.

Олар отынға орманға кетті, ал түлкі тағы келіп өзінің әнән айтты:

— Алтын айдарлы әтешім,

Майлы басты әтешім,

Жібек сақалды әтешім,

Терезеге қарашы,

Менен бұршақ алшы.

Әтеш дыбысын шығармай отыр. Ал түлкі тағы әнін бастады:

— Балалар жүгіреді,

Бидай шашылады,

Тауықтар шұқиды,

Әтешке бермейді...

Әтеш шыдамай басын шығарып:

— Ко-ко-ко! Қалай бермейді?

Түлкі тағы да әтешті ұстап алып, сол кезде түлкі әтешті мықтап ұстап алып, өзінің ініне қашты. Әтеш бар дауысын салып айқалады:

— Қара орманға,
Ағынды өзенге,
Биік тауларға,
Түлкі алып барады,
Құтқарындар мені!

Мысық пен барылдауық торғай естіп қалып, түлкінің соңынан түседі. Мысық жүгіріп барады, барылдауық торғай ұшып барады... Қуып жетіп— әтешті тартып алады.

Біраз уақыт өткен соң, мысық пен барылдауық торғай отынға орманға жиналады. Кетерде әтешке тағы қатал түрде тапсырады:

— Түлкі келсе оны тыңдама, терезеден қарама, біз ары қарай алыс кетеміз, сені естімейміз.
Сонымен мысық пен барылдауық торғай орманға кетеді. Сол кезде түлкіде келіп, әнін бастйды:

— Алтын айдарлы әтешім,
Майлы басты әтешім,
Жібек сақалды әтешім,
Терезеге қарашы,
Менен бұршақ алшы.

Әтеш дыбысын шығармай отыр. Ал түлкі тағы әнін бастады:

— Балалар жүгіреді,
Бидай шашылады,
Тауықтар шұкиды,
Әтешке бермейді...

Әтеш дыбысын шығармай отыр. Ал түлкі тағы әнін бастады:

— Адамдар жігірді,
Жаңғақтар шашылды,
Тауықтар шұкиды,
Әтешке бермейді...

Әтеш шыдамай басын шығарып:

— Ко-ко-ко! Қалай бермейді?

Түлкі тағы да әтешті ұстап алып, сол кезде түлкі әтешті мықтап ұстап алып, өзінің ініне қашты, қара орманға, ағынды өзенге, биік тауларға...Қалай әтеш айқаласады, көмекке шақырсады — мысық пен барылдауық торғай оны естімеді.

Үйге қайтып келгенде — әтеш үйде жоқ екен. Мысық пен барылдауық торғай түлкінің ізімен жүгіре жөнелді. Түлкінің ініне жүгіріп келді. Мысық өзінің аспабын күйіне келтіріп, әндете бастады:

—Трень, брень, гуслиі,

Алтын ішектері...

Түлкі бикеш бар ма,

Өзінің жылы үйінде ме!

Түлкі тындап-тындап, ойлады:

— Көрейін, кім ол сонша жақсы ойнап, тәтті ән айтып отыр.

Түлкі інінен шығып еді. Сол кезде мысық пен барылдауық торғай оны ұстап алды — ұрып-соқты. Түлкі зорға құтылып кетеді.

Әтешті себетке отырғызып, түлкіден қорғап, әтешін алып қайтады.

Содан бері бәрі тату, бақытты ғұмыр кешеді.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Тіл ашар», Алматы - «Жалын», 1989 ж.
2. ҚирабаевС., МырзалиевҚ.«Қазақ әдебиеті» Алматы -«Мектеп»,2001 ж.
3. «Алақай»хрестоматиясы - Көркем сөз әлемі, Алматы - «Аруна» баспасы.
- 4.«Мен және бәрі, бәрі, бәрі» хрестоматиясы,Алматы - «Аруна», 2006 ж.
5. Әмірова Ә.«Дәстүрлі тәрбие», Алматы - «Арда», 2006 ж.
6. Қожахметова Х. «Мәнерлеп оқу», Алматы - «Мектеп», 1982 ж.
7. ҒабдуллинМ.«Қазақ халықының ауыз әдебиеті», Алматы: 1964 ж.
- 8.Нүсіпбекова М.И., Сейілгазинова С.А. «Қарлығаш» хрестоматиясы, Астана – «Арман-ПВ», 2007 ж.
9. «Халық ауыз әдебиеті», Алматы: 1974 ж.
10. «Отбасы және балабақша» журналдары.
11. Ғаламтор.